

УДК 658: 338.2

Ю.О. Олійник

ДЕРЖАВНА ІННОВАЦІЙНА ПОЛІТИКА В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

Проаналізовано динаміку розвитку інноваційної політики України у період економічної кризи. Визначено основні проблеми розвитку інноваційної сфери економіки і запропоновані рекомендації по їх подоланню.

Ключові слова: інноваційна політика, економічна криза, інноваційна діяльність, інноваційна інфраструктура.

Проанализирована динамика развития инновационной политики Украины в период экономического кризиса. Определены основные проблемы развития инновационной сферы экономики и предложены рекомендации по их преодолению.

Ключевые слова: инновационная политика, экономический кризис, инновационная деятельность, инновационная инфраструктура.

The dynamics of the development of innovation policy of Ukraine in the period of economic crisis. Defined the main problems of development of innovation sector of the economy, and recommendations to overcome them.

Keywords: innovation policy, economic crisis, innovative activity, innovative infrastructure.

Постановка проблеми. Динамічний розвиток України можливий лише на основі формування економіки інноваційного типу. Світова фінансово-економічна криза засвідчила, що необхідна якісно нова економічна модель, що відповідає науково-технічним і інтелектуальним можливостям ХХІ століття. Вона буде сприяти прискоренню темпів інноваційного розвитку з урахуванням такої реструктуризації, забезпечить підвищення конкурентоспроможності економіки та поліпшить життя людей. Таким чином, формування активної інноваційної політики держави повинно стати першочерговим завданням.

Аналіз актуальних досліджень. Великий внесок у дослідження інноваційних процесів внесли такі західні вчені як Й. Шумпетер, Д. Санто, Ф. Перру, Є. Менсфільд, Дж. Строгілопулос, Г. Румпф та інші. В останні роки вітчизняними вченими досить активно ведеться розробка проблем активізації інноваційної діяльності у всіх сферах господарської діяльності, як важливого чинника економічного зростання. Дана проблематика представлена в

дослідженнях О.І. Амоша, О.В. Белікова, І.Б. Висоцької, Д.М. Дідуха, Е.М. Короткова та інших науковців які вивчають цю тему.

Мета статті. Аналіз політики держави в інноваційній сфері в Україні, виділення основних проблем, які перешкоджають її розвитку, а також виявлення основних тенденцій, необхідних для розвитку інноваційної структури.

Виклад основного матеріалу. Закон України «Про інноваційну діяльність» визначає інновації як новостворені чи вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукцію або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, які істотно поліпшують структуру та якість виробництва і соціальної сфери; а інноваційну діяльність – як важливий чинник, що спрямований на вирішення і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і сприяє виробництву нових конкурентоспроможних товарів і послуг [5].

Інноваційною діяльністю не можна примусити займатися або ввести її наказовим порядком. Вона є творчим процесом, спонукальною причиною якого є бажання отримати надприбуток від реалізації нової конкурентоздатної продукції. Стримуючим моментом в цій справі є підвищений ступінь ризику. Процес почнеться мимоволі тільки тоді, коли перший чинник буде сильнішим за другий. Саме тому в США, Англії, Франції, Японії та інших розвинутих країнах інноваційна діяльність заохочується економічними методами шляхом надання її суб'єктам істотних пільг як на державному, так і на регіональному рівнях. Сюди включається пільгове фінансування інноваційних структур і малого інноваційного бізнесу, пільгове оподаткування, пільгова амортизаційна політика, тощо. До того ж обов'язково враховуються потреби країни та її регіонів. Однією з ключових проблем є організація взаємодії двох найважливіших сфер економічної діяльності – науки і виробництва. Міжнародний досвід інноваційної діяльності свідчить про різноманітність форм

і методів, які вживаються передовими країнами світу залежно від державної політики в сфері науково-технічного прогресу і взаємодії розробників науково-технічної продукції і виробників [2, с. 22].

Із Закону України «Про інноваційну діяльність» витікає, що головною метою державної інноваційної політики є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку і використання науково-технічного потенціалу країни, вирішення проблем по впровадженню сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсоекономічних технологій, виробництва і реалізації нових видів конкурентоздатної продукції. У зв'язку з цим державну підтримку отримують всі суб'єкти господарювання різних форм власності, які реалізують в Україні інноваційні проекти [5].

Нинішню ситуацію, що склалася в економіці України (62 позиція серед 133 країн), відрізняє той факт, що за наявності в країні значних фундаментальних і технологічних розробок, відбувається зниження активності інноваційної діяльності, пов'язаної передусім із браком власних коштів у підприємств і обмеженістю державного фінансування.

Відтак основними проблемами в інноваційній сфері залишається низка несприйнятливих чинників, що обмежують модернізацію та структурну перебудову економіки, не забезпечуючи її якісного оновлення. Основними чинниками погіршення стану інноваційної сфери є: фінансово-економічні, управлінські та виробничо-технологічні. До перших можна віднести: недостатність власних державних коштів на фінансування й підтримку та обмеженість зовнішніх інвестиційних ресурсів, які потрібні для створення стратегічних конкурентних переваг національної економіки; необхідність виявлення пріоритетних способів формування розвиненої системи фінансової державної підтримки й інфраструктурного забезпечення інноваційної діяльності підприємств. До других можна віднести: відсутність необхідної системи управління інноваційними процесами у різних галузях економіки,

слабку діяльність механізму стимулювання високої активності учасників інноваційних процесів; відсутності належної координації дій між органами державного управління, які опікуються інноваційною сферою. Має місце й неузгодженість дій структур національної інноваційної системи; недосконалість інституційно-правових механізмів, які б створювали стимули для інвестування в інновації. До третіх потрібно віднести те, що впровадженню нових більш прогресивних технологій заважають великі витрати на нововведення та тривалий термін їх окупності; інноваційна несприйнятливість багатьох товаровиробників, насамперед провідних галузей промисловості, до кооперування з міжнародними науковими організаціями; відсутність ринку інноваційних продуктів, а також державних гарантій стабільності в сфері інтелектуальної праці й виробництва. У період світової економічної кризи конкурентоспроможними є підприємства та галузі, які активно впроваджують та використовують інноваційні технології [4, с. 255].

Згідно з державною цільовою економічною програмою: «Створення в Україні інноваційної інфраструктури» на період з 2009 по 2013 роки, в інноваційному середовищі практично відсутні венчурні фонди та центри трансферу технологій. Не підтримується належним чином діяльність винахідників, раціоналізаторів, науковців, які мають завершені науково-технічні розробки. Не в повному обсязі використовуються освітній та науковий потенціал країни, насамперед вищих навчальних закладів, у сфері створення і розвитку інформаційно-комунікаційних, високих наукоємних технологій, а також інформаційні ресурси системи науково-технічної та економічної інформації, зокрема бази даних технологій та науково-технічних досягнень [7].

Узагальнення й аналіз розвитку та результатів інноваційної політики в Україні дає можливість сформулювати кілька пропозицій, які можуть забезпечити її реалізацію.

Найважливіше завдання державної інноваційної політики – сформувати стратегію, яка повинна забезпечити можливість гнучкої зміни пропорцій між темпами розвитку наукового, технічного і виробничого потенціалів [2, с. 29].

Державна підтримка великих, системних інновацій повинна здійснюватися в першу чергу через реалізацію цільових інноваційних програм, органічно пов'язаних з середньостроковими перспективами розвитку реального сектору економіки [2, с. 27].

Наступним кроком повинно стати забезпечення державної підтримки інноваційного підприємництва. У межах цього напрямку важливо створити привабливий інвестиційний клімат та механізми й стимули для підвищення зацікавленості у впровадженні нововведень, а саме: забезпечити стабільне правове регулювання і стимулювання всіх сфер економіки, а також захисту інтересів учасників інноваційної діяльності з використанням інструментів державних гарантій; розробити систему мотивацій для національного та іноземного інвестора, в тому числі – за рахунок податкових пільг [4, с. 259].

Важливою передумовою вирішення проблем інноваційного розвитку в Україні є формування інвестиційної привабливості підприємств різних форм власності. Для здійснення ефективної інноваційної діяльності підприємствам необхідно визначити резерви зростання інноваційної активності і забезпечити їм можливість використання передових технологічних новацій. Реалізація цього важливого завдання потребує поступової заміни застарілого обладнання, введення нових передових технологій, покращення підготовки кадрів. Реалізація проектів з модернізації і реконструкції вітчизняного виробництва вимагає чіткого уявлення про стан підприємництва та ринку у державі в цілому й фінансової та маркетингової організації інноваційної діяльності [4, с. 260].

Використанню системи стимулюючих чинників розвитку інноваційної економіки певною мірою перешкоджає існуюча неузгодженість нормативно-правових актів. Нині в Україні діє 14 законів, понад 50 підзаконних актів, виданих Кабінетом Міністрів України, а також більше 100 правових актів

відомчого характеру, які регулюють різні проблеми інноваційної діяльності. Разом з тим, більшість механізмів державної фінансової підтримки та податкового стимулювання, передбаченого цими актами, не можуть бути застосовані в повному обсязі. На сьогодні посилюється практика призупинення окремих статей чинних законів законодавчими або підзаконними актами. Відсутність системного підходу та єдиної науково-технологічної політики не компенсується збільшенням кількості законодавчих і нормативно-правових актів, численними змінами та доповненнями до них [3, с. 282].

Таким чином, одним з важливих напрямів вирішення проблеми переходу країни на інноваційний шлях розвитку є стратегічне партнерство. Без інтеграції інтересів держави, суспільства й підприємств у міжнародну економіку неможливо створити опору для активізації інвестиційно-інноваційних процесів і перехід до нової якості економічного росту. Відновлення існуючих й запровадження в дію нових технологій повинні відбуватися на основі інтенсифікації вітчизняних і міжнародних розробок, в результаті чого відбудеться впровадження інновацій у більшість ланок господарської інфраструктури держави.

Важливо покращити взаємодію державних інститутів, наукових і інноваційних організацій з виробничими підприємствами, що стимулює залучення венчурного капіталу в інноваційну діяльність малих і середніх компаній. На жаль, в Україні малий інноваційний бізнес не виконує функції економічного зростання, як це відбувається в найбільш економічно розвинутих країнах світу (лише 6% малих та 16% середніх промислових підприємств в Україні є інноваційно активними). Важливо відмітити і те, що кількість венчурних фондів в Україні має стійку динаміку зростання: лише за I півріччя 2011 року їх кількість зросла на 8,9% і досягла 822. Вони акумулювали 106,5 млрд. грн. Однак, на жаль, ефективність венчурного інвестування з точки зору підтримки інноваційної діяльності є незначною. Венчурні фонди

практично не вкладають кошти у високотехнологічні галузі, а обмежуються традиційними (будівництво, нерухомість) [9].

Важливим завданням економічної політики як економічно розвинених країн, так і країн, що розвиваються є створення нових інноваційних структур. Інноваційні структури нового типу у багатьох випадках виникли як умова виходу з кризової ситуації. Навіть у розвинених економічних країнах, наприклад у США, вони виникають і створюються в період економічного спаду.

Створення інноваційної інфраструктури залежить від рівня технологічного та економічного розвитку національної економіки. В умовах суспільства, що трансформується, інноваційна інфраструктура повинна сприяти входженню науки в ринкове середовище, розвитку підприємництва в науково-технічній сфері. Інноваційна інфраструктура акумулюючи фінансові ресурси, діє як важливий інвестиційний механізм сучасних інноваційних процесів.

У межах розвитку новітніх інноваційних економік отримують значний розвиток такі інноваційні структури, як науково-технічні парки, бізнес-інкубатори, технополіси, центри високих технологій. Усі ці структури, незалежно від назви і внутрішньої організації, мають загальні цілі: формування умов, сприятливих для розвитку інноваційної діяльності; підтримка створення і розвитку венчурних фірм зайнятих розробкою наукових ідей і перетворенням їх в нові технології і продукти; підтримка перспективних наукових проектів; успішна комерціалізація результатів наукових досліджень і науково-технічних розробок; організація праці вчених університетів і молодих дослідників [6, с. 252]. На сьогодні в Україні зареєстровано 16 технопарків. Вони реалізують 168 інноваційних проектів.

Виникла негайна потреба в створенні відповідного відомства, яке буде займатись розробкою та впровадженням програм по використанню передових

технологій. Незавершеність адміністративної реформи в Україні проявляється у розпорошенні та дублюванні функцій, особливо організаційних, між кількома центральними органами виконавчої влади, відсутності належного рівня координації дій між органами державного управління, які опікуються інноваційною сферою. В результаті цього має місце неузгодженість дій структур національної інноваційної системи. Численні інституції, які належать до різних юрисдикцій, конкурують між собою в умовах обмежених ресурсів. Для України характерною є складність організаційної структури державного управління, яка включає значну кількість міністерств, агентств, служб, проте жодна з цих структур не є відповідальною за інноваційну політику як єдиний представник уряду [8, с. 24]. Це свідчить, що для досягнення координації інноваційної політики має бути розроблена спільна стратегія, а для реалізації спільної стратегії необхідна співпраця усіх учасників процесу «управління».

Висновки та перспективи подальших досліджень. Україна зможе зайняти належне місце в Європі і у світі лише за умови вибору інноваційного шляху розвитку. Отже, основою стратегічного курсу, його базовим принципом повинна стати реалізація державної політики, спрямованої на впровадження інноваційної моделі структурної перебудови і зростання економіки, та входження України в число високотехнологічних держав світу. Наявний інтелектуальний і науково-технічний потенціал дає підстави на це розраховувати.

Література

1. Амоша О. Інноваційний шлях розвитку України: проблеми та рішення / О. Амоша // Економіст. – 2005. – №6. – С. 28-32.
2. Беліков О. В. Інвестування в інноваційну діяльність. Проблеми та шляхи їх вирішення / О. В. Беліков // Юридична канцелярія – 2010. – №3. С 22-29

3. Висоцька І. Б. Стан та проблеми інноваційної діяльності промисловості України / І. Б. Висоцька // Наук. вісн. НЛТУ України. – 2008 - №18.10 – С. 279- 285.
4. Дідух Д. М. Проблеми розвитку інноваційної діяльності підприємств в Україні та шляхи їх вирішення / Д. М. Дідух // Вісник Житомирського національного агроекологічного університету. – 2011. – № 1 (28). – Т.2 – С. 255-264.
5. Закон України «Про інноваційну діяльність» № 40 – IV від 4 липня 2002 р. // Урядовий кур'єр. – 2002. – № 143.
6. Коротков Э. М. Антикризисное управление: Учебник / Под ред. проф. Э.М. Короткова. - М.: ИНФРА-М, 2003. – 432 с. – (Серия «высшее образование»).
7. Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження Державної цільової економічної програми «Створення в Україні інноваційної інфраструктури» на 2009-2013 роки» № 447 від 14 травня 2008 р. // Офіційний вісник України. – 2008 р., № 36, – с. 40. – ст. 1201.
8. Строгілопулос Дж., Румпф Г. Інновації в Україні: Європейський досвід і рекомендації для України. / Дж. Строгілопулос, Г. Румпф / – Том 3. – Інновації в Україні: пропозиції до політичних заходів Остаточний варіант (проект від 19.10.2011). – К.: Фенікс, 2011. – 76 с.
9. «Щодо першочергових заходів з активізації інноваційної діяльності в Україні». Аналітична записка. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://www.niss.gov.ua/articles/654/#_ftn1